

Ιωάννης Καράκωστας

ΙΩΑΝΝΗΣ Κ. ΚΑΡΑΚΩΣΤΑΣ:

«Ο κόσμος ξέρει μόνο τα στραβά»

Συνέντευξη στους: **Μαρίνα Τσικουρή και Αντώνη Καρατζά**

Εισηγητής του «σύγχρονου» αστικού δικαίου, με σημαντική συνεισφορά στην ανάδειξη και αυτονόμηση των δικαιών περιβάλλοντος, προστασίας του καταναλωτή, ΜΜΕ και προστασίας της προσωπικότητας, ο Ιωάννης Κ. Καράκωστας, καθηγητής του Αστικού Δικαίου της Νομικής Σχολής, διακονεί με συνεχή διάθεση προσφοράς το Πανεπιστήμιο Αθηνών, κατανέμοντας το χρόνο του μεταξύ δικηγορίας και ακαδημαϊκών υποθέσεων. Ως Αντιπρύτανης του Καποδιστριακού, είναι εκείνος ο οποίος γνωρίζει καλύτερα από οποιονδήποτε άλλο τη σημερινή κατάσταση του πρώτου ελληνικού πανεπιστημίου, αναγνωρίζοντας μεν τα κακώς κείμενα, εμμένοντας δε στην προβολή των στοιχείων που μπορούν να το καταστήσουν ένα από τα καλύτερα της Ευρώπης.

Who is Who

- **Γεννήθηκε** στη Χαλκίδα το 1943. Ο πατέρας του ήταν βιομήχανος, ενώ ο αδελφός του είναι ο διακεκριμένος επίτιμος Πρόεδρος Εφετών Διοικητικών Δικαστηρίων και επίτιμος σύμβουλος ΑΣΕΠ Βελισσάριος Καράκωστας.
- **Αποφοίτησε** από τη Νομική Σχολή Αθηνών το 1966, εγγράφηκε στο ΔΣΑ το 1968 και ανακηρύχθηκε διδάκτωρ Νομικής στο Πανεπιστήμιο του Regensburg το 1973.
- **Διορίστηκε** καθηγητής στην έδρα του Αστικού Δικαίου του Πανεπιστημίου Αθηνών το 1983. Διδάσκει ως επισκέπτης καθηγητής στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου και στο Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο.
- **Είναι** Γραμματέας της Ένωσης Αστικολόγων Ελλάδας, μέλος της Ένωσης Ευρωπαϊκού Δικαίου, μέλος της Ένωσης Δικονομολόγων και της Εταιρίας Δικαστικών Μελετών και Πρόεδρος της Εταιρίας Ευβοϊκών Σπουδών.
- **Διατέλεσε** Κοσμήτωρ της Νομικής Σχολής (2000-2003) και Πρόεδρος αυτής από το 2003 έως σήμερα, ενώ από το 2006 είναι Αντιπρύτανης Φοιτητικής Μέριμνας, Πολιτισμού και Διεθνών Σχέσεων του Πανεπιστημίου Αθηνών.

ΣΥΝ.: Κύριε Καράκωστα διατελέσατε Κοσμήτωρ και στη συνέχεια Πρόεδρος της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών ενώ από το Σεπτέμβριο του 2006 είστε Αντιπρύτανης του Πανεπιστημίου Αθηνών. Γνωρίζετε συνεπώς εκ των έσω τα προβλήματα και τις δυσλειτουργίες του ελληνικού Πανεπιστημίου. Θέλετε να μας πείτε ποιο κατά τη γνώμη σας είναι το πιο σημαντικό;

Ι. ΚΑΡΑΚΩΣΤΑΣ: Το μεγαλύτερο πρόβλημα είναι ο μεγάλος αριθμός των φοιτητών. Έχουμε έναν πολύ μεγάλο, σε σχέση με τις δυνατότητές μας, αριθμό φοιτητών. Ζητάμε συνεχώς από το Υπουργείο Παιδείας να μειωθεί ο αριθμός των εισαγομένων, αλλά δεν γίνεται δυστυχώς. Αυτή τη στιγμή εισάγονται κάθε χρόνο περίπου 400 φοιτητές επισήμως στη Νομική Σχολή, αλλά ανεπισήμως φτάνουν τους 800 από τις μεταγραφές. Σε κάποιο βαθμό έχουν περιοριστεί, για παράδειγμα οι μεταγραφές για λόγους υγείας έχουν περιοριστεί μόνο στις πολύ σοβαρές περιπτώσεις, αλλά αυτό δεν αρκεί.

ΣΥΝ.: Τα προβλήματα που δημιουργεί ο μεγάλος αριθμός φοιτητών της Νομικής Σχολής εντοπίζονται μόνον όσον αφορά στον τρόπο διδασκαλίας ή και αλλιώς, όπως για παράδειγμα στη μετέπειτα απορρόφηση των φοιτητών στο δικηγορικό επάγγελμα;

Ι. ΚΑΡΑΚΩΣΤΑΣ: Η Νομική Σχολή δεν είναι επαγγελματική σχολή. Δεν εκπαιδεύει δικηγόρους, εκπαιδεύει νομικούς. Αν ο δικηγορικός σύλλογος θέλει να θεσπίσει έναν κλειστό αριθμό, έναν numerus clausus και να περιορίσει τον αριθμό των εισαγομένων στο δικηγορικό λειτούργημα, ας το κάνει. Αυτό είναι θέμα επαγγελματικής διεξόδου, δεν έχει να κάνει με τις σπουδές. Εμείς δεν πιέζουμε να μπει μικρότερος αριθμός φοιτητών διότι ενδιαφερόμεθα να υπάρξουν λιγότεροι δικηγόροι. Εμείς το λέμε γιατί δεν μπορούμε να εκπαιδεύσουμε 1.000 φοιτητές το χρόνο. Έχουν αλλάξει οι όροι σπουδών. Δεν μπορείς να δουλέψεις πια σε ένα αμφιθέατρο με 300 ή 400 παιδιά. Θα πρέπει να κάνεις τάξεις ή ομάδες με 50 παιδιά το πολύ. Εκεί θα γίνει διάλογος, θα γίνει συζήτηση, θα γίνει εμβάθυνση. Δεν μπορεί να γίνει στο αμφιθέατρο.

ΣΥΝ.: Γιατί δεν εκπαιδεύονται οι φοιτητές της Νομικής Σχολής κατά τρόπο που να είναι πιο κοντά στη δικηγορική πράξη;

Ι. ΚΑΡΑΚΩΣΤΑΣ: Μα δεν εκπαιδεύουμε δικηγόρους στη Νομική Σχολή, εκπαιδεύουμε

νομικούς. Κάποιον ο οποίος θα εφαρμόσει τη νομική επιστήμη στην πράξη, είτε την εφαρμόσει ως δικαστής είτε ως συμβολαιογράφος είτε ως υπάλληλος του Υπουργείου Εξωτερικών είτε ως δικηγόρος είτε και ως γενικός επαγγελματίας - ακόμα και μεσίτης να γίνει κάποιος, αν ξέρει νομικά θα γίνει καλύτερος μεσίτης. Είναι λάθος να μετατρέψουμε τη Νομική Σχολή σε επαγγελματική σχολή. Το πανεπιστήμιο είναι universitas, είναι πανσπουδαστήριο, πανδιδακτήριο. Παρέχει γνώσεις γενικές και μετά, όταν κανείς επιλέξει τη δικηγορία, θα κάνει την εξειδίκευσή του στις μεταπτυχιακές σπουδές και στην άσκησή του στη δικηγορία. Αυτό είναι το επόμενο στάδιο.

ΣΥΝ.: Γιατί η Νομική Σχολή δεν προσφέρει μαθήματα τα οποία, χωρίς να τη μετατρέπουν σε επαγγελματική σχολή, είναι χρήσιμα, επιβεβλημένα θα λέγαμε, για να αποφοιτήσουν καλοί νομικοί, όπως για παράδειγμα οικονομικά για νομικούς, γενικές αρχές διοίκησης ή ένα μάθημα για την τέχνη της επικοινωνίας (public speaking);

Ι. ΚΑΡΑΚΩΣΤΑΣ: Εν μέρει έχουμε εισαγάγει μαθήματα τα οποία ανταποκρίνονται πράγματι σε αυτά τα κριτήρια που αναφέρατε, και σε αυτόν τον ορίζοντα, γιατί βέβαια πρέπει και τα παιδιά, όταν σπουδάζουν, να έχουν έναν ορίζοντα προσδοκίας. Ένα τέτοιο μάθημα είναι π.χ. η Οικονομική Ανάλυση του Δικαίου, δηλαδή η ανάλυση της νομικής επιστήμης ως μέσου επιδιώξεως του καλύτερου οικονομικού αποτελέσματος, το οποίο είναι πάρα πολύ χρήσιμο εργαλείο για το νομικό σε οποιαδήποτε θέση. Σκεφτείτε έναν νομοθέτη που αλλάζει το νόμο: ένα από τα κριτήρια του νομοθέτη, ιδίως του Ευρωπαϊκού νομοθέτη, είναι η αποδοτικότητα του μέτρου. Άρα λοιπόν πρέπει να ξέρει την οικονομική αποδοτικότητα του μέτρου. Δεύτερο τέτοιο μάθημα είναι τα θεωρητικά οικονομικά, ως μάθημα επιλογής βεβαίως. Επίσης το φορολογικό δίκαιο. Είχα προτείνει ως πρόεδρος, και είναι μέσα στους στόχους μας να γίνει, να προσφέρουμε λογιστική, διοίκηση επιχειρήσεων κ.λπ. Αυτά όμως δεν γίνονται εύκολα, γιατί πρώτα απ' όλα συναντούμε τη μεγάλη αντίδραση των φοιτητών, των παρατάξεων. Μόλις κάνουμε ένα βήμα για καινοτομία, αμέσως αντιδρούν με δυσπιστία και καχυποψία, διότι φοβούνται ότι θέλουμε να μετατρέψουμε το πανεπιστήμιο σε επαγγελματικό λύκειο. Αυτό είναι λάθος. Αυτό δεν το θέλει κανένας. Θα πρέπει όμως να εισαχθούν σύγ-

χρονοι κλάδοι της επιστήμης, οι οποίοι «παντρεύουν» λίγο την επιστήμη με την επαγγελματική προοπτική.

ΣΥΝ.: Μετά τον υπερπληθωρισμό των φοιτητών, ποιο πιστεύετε ότι είναι το δεύτερο σημαντικότερο πρόβλημα λειτουργίας της Νομικής Σχολής, που θα πρέπει άμεσα να αντιμετωπιστεί;

Ι. ΚΑΡΑΚΩΣΤΑΣ: Θα πρέπει οπωσδήποτε να γίνει μια μεγάλη κεντρική βιβλιοθήκη της Νομικής Σχολής. Ήδη είμαστε καθ' οδόν. Το Χημείο, δηλαδή το παλαιό κτίριο της οδού Σόλωνος, πλην ορισμένων χώρων του που θα μείνουν όπως ήταν για λόγους ιστορικούς και προστασίας του μνημείου, θα γίνει η κεντρική βιβλιοθήκη της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών. Θα πρέπει βέβαια να σας πω ότι, όταν ανακοινώθηκε το σχέδιο αυτό, είχαν γραφτεί στον Τύπο διάφορες αθλιότητες: ότι η Νομική Σχολή το θέλει για να στεγάσει τα γραφεία των δικηγόρων καθηγητών και άλλα και γι' αυτό και μερικοί καθηγητές άλλων ειδικοτήτων τότε πρόβαλαν διάφορες αντιρρήσεις, με το επιχείρημα ότι θα αλλοιωθεί η πολιτιστική φυσιογνωμία του κτιρίου. Τελικά όμως τα προβλήματα ξεπεράστηκαν και θα γίνει η κεντρική βιβλιοθήκη της Νομικής Σχολής. Εάν μάλιστα μπορεί να γίνει στο μέλλον και δανειστική βιβλιοθήκη, υπό την έννοια ότι θα μπορούν οι φοιτητές να δανείζονται ορισμένα βιβλία υπό προϋποθέσεις, εκ των πραγμάτων θα καταργηθεί το ζήτημα διανομής δωρεάν βιβλίων, αφού δεν θα υπάρχει ανάγκη πια. Για τους απόρους ενδεχομένως να υπάρξει μια πρόνοια περαιτέρω, αλλά πέραν τούτου δεν θα είναι αναγκαία πια η διανομή δωρεάν βιβλίων με το φαινόμενο που παρατηρούμε να καίνε ή να πετούν τα βιβλία όταν τελειώσουν τις εξετάσεις. Επίσης ήδη τελειώνει η κεντρική βιβλιοθήκη της Φιλοσοφικής Σχολής στην Πανεπιστημιούπολη. Θα είναι στις αρχές του χειμώνα έτοιμη. Σε αυτήν δόθηκε προτεραιότητα, διότι εκεί υπήρχε ο χώρος και δεν υπήρχαν οι περιορισμοί που είχαμε για τη Νομική Σχολή. Θα είχαμε τελειώσει στο Χημείο, αν δεν υπήρχαν οι αντιδράσεις που σας προανέφερα.

ΣΥΝ.: Εκτός από την κεντρική βιβλιοθήκη, ποιους άλλους στόχους έχουν οι πανεπιστημιακές αρχές για τη Νομική Σχολή;

Ι. ΚΑΡΑΚΩΣΤΑΣ: Η προοπτική των πανεπιστημιακών αρχών είναι πρώτα απ' όλα να εξευρεθεί μια λύση για την αυτόνομη εγκα-

τάσταση του Οικονομικού και του Πολιτικού Τμήματος, τα οποία, όπως ξέρετε, συστεγάζονται με το Τμήμα Νομικής κάτω από τη σκέπη της ίδιας Σχολής, της Σχολής ΝΟΠΕ, Νομικών Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών. Στόχος των πανεπιστημιακών αρχών είναι και για το Οικονομικό και για το Πολιτικό Τμήμα να εξασφαλιστεί αυτόνομη στέγαση. Και όσον αφορά τους καθηγητές και όσον αφορά τις διδακτικές τους ανάγκες. Αν αυτό το καταφέρουμε, θα αποσυμφορηθεί η Νομική Σχολή και θα είναι μόνον Νομικό Τμήμα ή Νομική Σχολή, όπως έχουμε συνηθίσει να τη λέμε. Εκεί λοιπόν οι χώροι αυτοί της Σόλωνος, Μασσαλίας και Σίνα θα είναι χώροι κάποτε μόνο του Νομικού Τμήματος, μέχρις ότου πάει η Νομική Σχολή στην Πανεπιστημιούπολη. Ο χώρος υπάρχει εκεί, το οικόπεδο δηλαδή, και κάποτε θα πάει. Και βέβαια

νατότητα μετά στα μεταπτυχιακά, στην εξειδίκευση, κανείς να τα κάνει. Το θετικό είναι ότι έχουμε σε κάποιο βαθμό τη συναίνεση των φοιτητικών παρατάξεων να προχωρήσουμε. Αυτό είναι το πρώτο σημαντικότατο βήμα για την οποιαδήποτε αλλαγή, διότι αλλιώς δεν μπορείς να κάνεις τίποτα. Έρχονται στη συνέλευση και ουσιαστικά την καταργούν. Με το γνωστό τρόπο και τις γνωστές μεθόδους και δεν μπορείς να κάνεις ένα βήμα παραπέρα.

ΣΥΝ.: Τα τελευταία 2-3 χρόνια, με τη συζήτηση για την αναθεώρηση του άρθρου 16 του Συντάγματος, υπάρχει μεγάλη ένταση στα πανεπιστήμια. Πώς αξιολογείτε την κατάσταση και πού οδεύει κατά την άποψή σας;

Ι. ΚΑΡΑΚΩΣΤΑΣ: Η κατάσταση έχει φτάσει στο απροχώρητο, αλλά βέβαια αυτό οφείλεται στην έλλειψη ενδιαφέροντος και έλλειψη

όλοι. Όλα ανεξαιρέτως τα κόμματα, όχι μόνο της αντιπολίτευσης αλλά και της κυβέρνησης. Διότι και η κυβέρνηση έκανε αντιπολίτευση παλαιότερα. Οφείλε η ίδια, από τότε, να δώσει παραδείγματα συναινέσεως και κοινής πολιτικής στα θέματα παιδείας. Άρα λοιπόν είναι κοινή ευθύνη όλων των πολιτικών παρατάξεων. Και αν απομονώνονταν ορισμένα ακραία στοιχεία εξωκοινοβουλευτικά από τις υπάρχουσες πολιτικές δυνάμεις του κοινοβουλίου, θα ήταν πολύ πιο εύκολα τα πράγματα, θα ήταν ξεκάθαρα. Τώρα υπάρχει μια γενικότερη σύγχυση: ποιοι ενισχύουν, ποιοι δεν ενισχύουν, ποιοι υποθάλλουν, ποιοι αδιαφορούν; Υπάρχει μία σύγχυση, από την οποία φαίνεται ότι επωφελούνται ορισμένες ομάδες, πολιτικές παρατάξεις μέσα στο κοινοβούλιο, έξω από το κοινοβούλιο και ούτω κάθε εξής. Αυτό όμως είναι τραγικό παιχνίδι σε βάρος της παιδείας. Διότι γίνονται τραγικά λάθη, χάνουμε σοβαρότατες ευκαιρίες. Η Ευρώπη καλπάζει και εμείς πάμε πίσω. Και το τραγικό είναι ότι έχουμε όλα τα προσόντα και από πλευράς εμψύχου δυναμικού, εννοώ φοιτητικού δυναμικού, και από πλευράς υποδομών, όχι απολύτως αυτή που θα θέλαμε να έχουμε, αλλά αρκετά καλά. Έχουμε όλα τα προσόντα να είμαστε από τα καλύτερα πανεπιστήμια της Ευρώπης, χωρίς αμφιβολία, και πάμε πίσω αντί να πάμε μπρος. Και στην αξιολόγηση, η θέση που έχουμε - το Πανεπιστήμιο Αθηνών είναι στα 100 καλύτερα Πανεπιστήμια της Ευρώπης - οφείλεται σε αυτά τα στοιχεία που σας είπα.

ΣΥΝ.: Ποια είναι η άποψή σας για την ίδρυση ιδιωτικών Πανεπιστημίων;

Ι. ΚΑΡΑΚΩΣΤΑΣ: Πιστεύω ότι η τάση του ευρωπαϊκού δικαίου είναι προς τα εκεί, δηλαδή προς την αναγνώριση όλων των ευρωπαϊκών Πανεπιστημίων: στο βαθμό που αυτά αναγνωρίζονται και λειτουργούν στον τόπο τους, θα πρέπει να αναγνωρίζονται και να λειτουργούν σε εμάς. Στο βαθμό που αυτά είναι συνδεδεμένα με τη νομοθεσία του τόπου της εγκαταστάσεώς τους, στο βαθμό που προέρχονται από κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, μοιραίο είναι κάποτε να υποχρεούμεθα και εμείς να αναγνωρίσουμε αυτήν τη δραστηριότητά τους. Αλλά, βεβαίως, το θέμα του ελέγχου της παιδείας - όχι των επαγγελματικών δικαιωμάτων, μιλώ για την καθαρά εκπαιδευτική και ερευνητική δράση - είναι ένα θέμα το οποίο ανήκει στην αρμοδιότητα του εθνικού κράτους. Δεν έχει εκχωρηθεί ο έλεγχος της ποιότητας της παιδείας

Έχουμε όλα τα προσόντα να είμαστε από τα καλύτερα πανεπιστήμια της Ευρώπης, χωρίς αμφιβολία, και πάμε πίσω αντί να πάμε μπρος

το ιστορικό κτίριο, όπως σε όλα τα ιστορικά πανεπιστήμια, θα παραμείνει στο κέντρο ως ιστορικό κτίριο του κέντρου που θα στεγάζει ενδεχομένως τα τελευταία εξάμηνα, τα μεταπτυχιακά κ.ο.κ. Το ένα δεν αποκλείει το άλλο. Τα ιστορικά κτίρια δεν εγκαταλείπονται ποτέ και δεν πρέπει να εγκαταλείπονται ποτέ. Η ιστορία της Νομικής είναι συνδεδεμένη με την οδό Σόλωνος, με όλα τα στραβά και τα καλά. Μην ξεχνάτε ότι η πρώτη μεγάλη εξέγερση κατά της χούντας έχει ξεκινήσει από τη Νομική Σχολή, όχι από το Πολυτεχνείο. Αυτή είναι η ιστορία, αυτή είναι η αλήθεια. Και πολλά άλλα ιστορικά γεγονότα συνδέονται με την ιστορία του Πανεπιστημίου και με τη Νομική Σχολή. Συνεπώς δεν θα φύγουμε ποτέ από το κέντρο αλλά δεν χωράμε πια στο κέντρο και πρέπει μακροπρόθεσμα να σκεφτούμε σοβαρά την Πανεπιστημιούπολη. Δεν γίνεται αλλιώς. Υπάρχει επίσης προγραμματισμός για την αναβάθμιση του προγράμματος. Ήδη συζητάμε στη γενική συνέλευση την εισαγωγή νέων μαθημάτων, αυτών που αναφέραμε πριν, και την κατάργηση μερικών άλλων - διότι έχουμε μεγάλο αριθμό μαθημάτων επιλογής. Δεν είναι ανάγκη να προσφέρουμε 30 μαθήματα επιλογής, ως προσφέρουμε λιγότερα και υπάρχει η δυ-

συμμετοχής, εννοώ ενεργού συμμετοχής, υπό την έννοια ότι έπρεπε όλα τα κόμματα, τουλάχιστον τα κοινοβουλευτικά, να μονιάσουν και να συμφωνήσουν στα βασικά θέματα για την παιδεία, όπως πρέπει να συμφωνήσουν και για τα θέματα της εξωτερικής πολιτικής για παράδειγμα. Πρέπει να συμφωνήσουν οπωσδήποτε στα θέματα της παιδείας. Είναι ζήτημα που δεν είναι αντικείμενο αντιδικίας ούτε αντικείμενο ανταγωνισμού πολιτικού ή μέσω αλιεύσεως ψήφων αγανακτισμένων και διαμαρτυρομένων ανθρώπων. Γιατί μην ξεχνάτε ότι μέσα σε αυτούς τους ανθρώπους που καταλαμβάνουν τα πανεπιστήμια, ακόμα και μέσα σε εκείνους που κάνουν βιαιοπραγίες και βανδαλισμούς, υπάρχουν άνθρωποι οι οποίοι διαμαρτύρονται δικαίως. Διαμαρτύρονται γιατί δεν έχουν διέξοδο στη ζωή τους: νέα παιδιά που αποφοιτούν και δεν έχουν προοπτική, δεν έχουν δυνατότητες να βρουν δουλειά, δεν έχουν δυνατότητες να έχουν μια κοινωνική διέξοδο. Από όλους αυτούς τους αγανακτισμένους ανθρώπους, προσπαθούν τα κόμματα να αλιεύσουν οπαδούς και ψήφους. Αυτό είναι απαράδεκτο. Υπάρχουν βέβαια μεμονωμένες φωνές αλλά η επίσημη πολιτική τους δεν είναι πολιτική συναίνεσης. Γι' αυτό φταίνε

στην ευρωπαϊκή, αν θέλετε, εξουσία. Υπό την έννοια αυτή μπορούμε εμείς νομίζω, ακόμα και στο πλαίσιο του ευρωπαϊκού δικαίου, να έχουμε κυρίαρχο έλεγχο στην ποιότητα της παρεχόμενης στον τόπο μας παιδείας. Έχουμε υποχρέωση και δικαίωμα να ελέγξουμε την ποιότητα των παρεχομένων υπηρεσιών και ο έλεγχος θα πρέπει να γίνει με πάρα πολύ μεγάλη αυστηρότητα: με τι κριτήρια θα μπαίνουν οι εισαγόμενοι εδώ σε αυτά τα ιδρύματα, με τι κριτήρια θα σπουδάζουν, με τι κριτήρια θα επιλέγεται το διδακτικό προσωπικό, με τι κριτήρια θα παρέχονται οι βαθμοί, οι πιστοποιήσεις της γνώσης κ.λπ.

ΣΥΝ.: Είστε ικανοποιημένοι ως πρυτανικές αρχές από την επιχορήγηση του κράτους;

Ι. ΚΑΡΑΚΩΣΤΑΣ: Θα μπορούσε να είναι καλύτερη η επιχορήγηση του κράτους, αλλά εκείνο με το οποίο δεν είμαστε ευχαριστημένοι είναι η ασφικτική οικονομική προληπτική διαχείριση. Αυτή είναι που μας πνίγει. Για οποιαδήποτε δαπάνη πρέπει να περάσεις από τον πάρεδρο: υπάρχει εγκατεστημένος εδώ στον επάνω όροφο ένας πάρεδρος του Ελεγκτικού Συνεδρίου του Κράτους, ο οποίος ελέγχει κάθε δαπάνη. Από το πρώτο μέχρι το τελευταίο ευρώ. Έρχεται για παράδειγμα ένας καθηγητής από την Αμερική για να υπογράψει μια συμφωνία και δεν μπορείς να τον κεράσεις έναν καφέ επισήμως, διότι αυτό δεν εγκρίνεται στο δημόσιο λογιστικό. Συνεπώς θα πρέπει να βάλω τα χρήματα από την τσέπη μου. Αυτό είναι το τρελό πράγμα που ισχύει στο δημόσιο λογιστικό. Πεθαίνει π.χ. ο μη γένοιτο ένας συνάδελφος, θα πρέπει να κατατεθεί στεφάνι με λουλούδια έτσι δεν είναι; Αυτό θα πρέπει να είναι στα όρια της νομιμότητας για να εγκριθεί.

ΣΥΝ. : Σε πρόσφατο άρθρο σας στο Καποδιστριακό, την εφημερίδα του πανεπιστημίου, γράψατε ότι η βιβλιοθήκη της Νομικής Σχολής ενός μικρού επαρχιακού Πανεπιστημίου της Γερμανίας είναι ανοιχτή 24 ώρες το 24ωρο, κάθε μέρα και τις Κυριακές, σε αντίθεση με τη βιβλιοθήκη της δικής μας Σχολής που λειτουργεί μόνο τις καθημερινές και μέχρι αργά το μεσημέρι. Γιατί δεν επιλύονται προοδευτικά αυτά τα μικρά αλλά τόσο σημαντικά θέματα;

Ι. ΚΑΡΑΚΩΣΤΑΣ: Δυστυχώς εδώ δεν έχουμε προσωπικό. Δεν έχουμε βιβλιοθηκονόμους. Για να έρθει ο βιβλιοθηκονόμος, πρέπει να περάσει από τον ΑΣΕΠ. Ο ΑΣΕΠ κάνει προσλήψεις με το σταγονόμετρο, συνεπώς δεν

έχουμε υπαλλήλους. Κάνουμε διάφορες αλχημείες, πληρώνουμε υπερωρίες και όλα αυτά στα όρια της νομιμότητας, γιατί όπως σας είπα υπάρχει συνεχής και ασφικτικός έλεγχος. Ο υπάλληλος δεν θέλει να δουλέψει Κυριακή, πρέπει λοιπόν να βρεις άλλους υπαλλήλους. Πού να τους βρεις; Τα σπουδαστήρια, οι βιβλιοθήκες πρέπει να μείνουν ανοιχτά. Τα παιδιά πρέπει να διαβάζουν νύχτα-μέρα στις εξετάσεις. Δεν μπορείς να πεις στο φοιτητή «είναι Σαββατοκύριακο, θα κλείσω». Κανονικά πρέπει να είσαι ανοιχτός όλη τη βδομάδα, όλο το 24ωρο. Έτσι δουλεύει ένα Πανεπιστήμιο. Αλλά αυτό είναι δυστυχώς το ελληνικό κράτος. Φεύγει ένας υπάλληλος καριέρας, φεύγουν οι διευθυντές της παλιάς γενιάς, που είναι το στήριγμα του Πανεπιστημίου και δεν αντικαθίστανται. Πρέπει να περάσει από τον ΑΣΕΠ. Το Πανεπι-

τάζει πώς θα αξιοποιηθεί το κληροδοτήμα: υπό τη μορφή ιδρύσεως μιας έδρας, υπό τη μορφή υποτροφιών, επωνύμων υποτροφιών, υπό τη μορφή παροχής βοηθημάτων σε προπτυχιακό επίπεδο κ.λπ. Είμαστε ανοιχτοί σε οτιδήποτε. Η Διεύθυνση Κληροδοτημάτων του Πανεπιστημίου Αθηνών υπό τον έλεγχο βεβαίως του αρμοδίου Αντιπρυτάνεως - αρμόδιος Αντιπρύτανης είμαι εγώ, όχι αποκλειστικώς, αλλά θέλω να πω ειδικώς στα θέματα - και υπό τον έλεγχο πάντοτε της Διευθύνσεως Κληροδοτημάτων του Υπουργείου Οικονομικών. Δεν είμαστε ασύδοτοι. Και εκεί τελούμε υπό ασφικτικό έλεγχο. Είναι, όμως, τραγικό τι γίνεται σε αυτές τις περιπτώσεις: οποιαδήποτε απόφαση αφορά κληροδοτήμα υποβάλλεται στη Διεύθυνση Κληροδοτημάτων του Υπουργείου Οικονομικών, το οποίο κάνει ένα χρόνο μέχρι να

Αυτός ο ασφικτικός προληπτικός έλεγχος και η απίστευτη γραφειοκρατία, όχι μόνο για τα κληροδοτήματα, αλλά γενικά για τη λειτουργία του Πανεπιστημίου, δεν μπορεί να συνεχιστεί

στήμιο είναι τεράστιο, είναι κολοσσός. Πώς θα δουλέψει με πάνω από 100.000 φοιτητές, με πάνω από 2.500 διδακτικό προσωπικό, με 3.000 υπαλλήλους, με τεράστια περιουσία; Πώς θα τη διαχειριστεί την περιουσία του το Πανεπιστήμιο αν δεν έχει ανθρώπους; Κατά τρόπο μάλιστα επιμελή και αποδοτικό, διότι μας κατηγορούν ότι δεν αξιοποιούμε την περιουσία του Πανεπιστημίου, πράγμα που είναι τελείως ανακριβές. Με μεγάλη, με θρησκευτική ευλάβεια διαχειριζόμαστε τα χρήματα των άλλων, τις κληροδοσίες κ.λπ. Και μην ξεχνάτε ότι αυτό το Πανεπιστήμιο έγινε από την επιτροπή Κολοκοτρώνη, ο οποίος μάζεψε, με τον Όθωνα τότε, με την επιτροπή εράνου, λεφτά από όλους τους Έλληνες, και κυρίως της διασποράς, και από το υστέρημα τους ιδρύθηκε αυτό το Πανεπιστήμιο.

ΣΥΝ. : Επειδή υπάρχουν σίγουρα πολλοί άνθρωποι που θα ήθελαν να προσφέρουν στο Πανεπιστήμιο με μόνο αντάλλαγμα να αναφέρεται κάπου το όνομά τους, μιλήστε μας για τις προϋποθέσεις που απαιτούνται.

Ι. ΚΑΡΑΚΩΣΤΑΣ: Αρμόδια για τα θέματα αυτά είναι η Διεύθυνση Κληροδοτημάτων του Πανεπιστημίου Αθηνών, η οποία ad hoc εξε-

ελέγξει την αίτησή σου. Τι σημαίνει αυτό; Ότι έχει προ πολλού παρέλθει ο χρόνος αξιοποίησης του ακινήτου. Θέλουμε για παράδειγμα να πουλήσουμε ένα ακίνητο, διότι δεν αποδίδει αλλιώς. Είναι ο μόνος τρόπος αξιοποίησής του. Θα πρέπει να πάρουμε την άδεια από τη Διεύθυνση Κληροδοτημάτων από το Υπουργείο Οικονομικών. Αυτή η άδεια θα περάσει ένας χρόνος για να έρθει και μπορεί να έρθει αρνητική απόφαση. Πάει λοιπόν περίπατο η προεργασία. Όλα λειτουργούν βάσει ενός πεπαλαιωμένου και ξεπερασμένου νόμου για τα κληροδοτήματα, ο οποίος πρέπει επιτέλους να αλλάξει. Αυτός ο ασφικτικός προληπτικός έλεγχος και η απίστευτη γραφειοκρατία, όχι μόνο για τα κληροδοτήματα, αλλά γενικά για τη λειτουργία του Πανεπιστημίου, δεν μπορεί να συνεχιστεί. Στιζουμε για παράδειγμα τους φοιτητές, μέχρι χθες είχα έλεγχο εδώ: «γιατί να στιζουμε όλους τους φοιτητές, είναι όλοι άποροι;». Καταλάβατε τι εννοώ;

ΣΥΝ.: Ποιες είναι οι παροχές του Πανεπιστημίου στους φοιτητές;

Ι. ΚΑΡΑΚΩΣΤΑΣ: Παρέχουμε δωρεάν σίτιση στη φοιτητική λέσχη και σε όλα τα φοιτητι-

Ο κ. Ι. Καρακώστας στη συνέντευξη που παραχώρησε στους Μ. Τσικουρή και Α. Καρατζά.

κά εστιατόρια, στην οδό Αραχώβης, στην Πανεπιστημιούπολη, έχουμε υπέροχες φοιτητικές εστίες. Μπορούν όλοι οι φοιτητές, με το πάσο τους να σιτίζονται δωρεάν. Ακόμα και οι φοιτητές παρελθόντων ετών, για τους οποίους δεν επιτρέπεται, σιτίζονται με 3 ευρώ την ημέρα. Με 3 ευρώ την ημέρα μπορεί να φάει μεσημέρι και βράδυ εξαιρετικής ποιότητας φαγητό: πρώτο πιάτο, δεύτερο πιάτο, φρούτο, γλυκό. Αυτά είναι υπό τον έλεγχο της δικής μου Αντιπρυτανείας και τα πάντα λειτουργούν άψογα, με τέλεια καθαριότητα. Επίσης η Πανεπιστημιακή Λέσχη έχει ωραϊότατα σπουδαστήρια για τους φοιτητές, όπου οι φοιτητές μπορούν να διαβάσουν ό,τι θέλουν, ακόμα και τις εφημερίδες τους. Δίπλα είναι το καφενείο τους, να κάνουν ένα διάλειμμα, να πιουν έναν καφέ. Και είναι γεμάτα τα σπουδαστήρια του κέντρου από τους φοιτητές του κέντρου. Στον πρώτο όροφο της Πανεπιστημιακής Λέσχης έχουμε επίσης ιατρεία όλων των ειδικοτήτων, τα οποία μπορούν να επισκεφτούν οι φοιτητές δωρεάν. Ο φοιτητής δεν χρειάζεται να πάει να πληρώσει το γιατρό, έχουμε όλους τους γιατρούς στην Πανεπιστημιακή Λέσχη. Έχουμε το Ευγενίδειο Θεραπευτήριο στην Παπαδιαμαντοπούλου, το οποίο ανήκει στο Πανεπιστήμιο. Υπάρχει επίσης το κλειστό κολυμβητήριο του Πανεπιστημίου Αθηνών για το προσωπικό του πανεπιστημίου που είναι στη νέα φοιτητική εστία, στου Ζωγράφου, είναι ολυ-

μπιακών διαστάσεων κολυμβητήριο. Μια άλλη παροχή, στην οποία πρωτοπορεί το Πανεπιστήμιο Αθηνών είναι η μονάδα μεταφοράς των φοιτητών με αναπηρίες, η οποία εξυπηρετεί όλους τους φοιτητές μας με αναπηρία. Έχουμε ένα ειδικό όχημα, το οποίο, επί 24ώρου βάσεως σχεδόν, μεταφέρει τους φοιτητές από τα σπίτια τους. Επίσημως δηλωμένοι φοιτητές με αναπηρίες είναι 300, από αυτούς εξυπηρετούνται περίπου 50. Τους παίρνουμε από το σπίτι τους, τους μεταφέρουμε στη βιβλιοθήκη, στο σπουδαστήριο, στο χώρο που κάνουν τις εξετάσεις τους και τους ξαναπάμε στο σπίτι. Αυτό γίνεται συνεχώς από τις 7.00 το πρωί μέχρι τις 11.00 το βράδυ. Τέτοια μονάδα εξυπηρέτησης φοιτητών με αναπηρίες, που δημιουργήθηκε από τη δική μας Πρυτανική Αρχή, δεν υπάρχει σε κανένα άλλο Πανεπιστήμιο στην Ελλάδα, μόνο σε ορισμένα Πανεπιστήμια της Ευρώπης. Και τώρα έχουμε καλύψει πλήρως το ένα αυτοκίνητο και θα προβούμε σε αγορά και δεύτερου. Πρέπει να σας πω ότι η εταιρία Cosmocar μας χορήγησε το μισό αυτοκίνητο. Και αυτό ήταν, αν θέλετε τολμών να πω, με πρωτοβουλία των Πρυτανικών Αρχών, δηλαδή απευθυνθήκαμε σε Έλληνες εύπορους και η εταιρία αυτή μας διέθεσε το μισό αυτοκίνητο. Πρόκειται για θεάρεστο έργο. Δεν μπορείτε να φανταστείτε: παιδιά τυφλά, παιδιά με το καρτοσάκι, παιδιά με αναπηρίες. Τώρα μάλιστα θα προσλάβουμε και διερμηνείς τρι-

νοματικής γλώσσας, έτσι ώστε να μπορεί το άλαλο, το κωφό παιδί να επικοινωνεί και να μαθαίνει τα πάντα. Δηλαδή μέσω της νοηματικής θα παίρνει ό,τι πληροφορία θέλει, σε ποια γραμματεία θα απευθυνθεί, πότε είναι οι εξετάσεις του, οτιδήποτε. Για όλες τις κατηγορίες παιδιών με αναπηρίες θα υπάρξει γενικότερη πρόβλεψη: τυφλούς, κωφούς, παιδιά με κινητικά προβλήματα, οτιδήποτε. Αυτό θα γίνεται σε κεντρική βάση από το Πανεπιστήμιο Αθηνών. Προσπαθούμε να καλύψουμε τις ανάγκες που έχουμε και στα παραδοσιακά κτίρια και υπάρχουν δυσκολίες, γιατί τα περισσότερα δεν έχουν κατασκευαστεί με τέτοιες προδιαγραφές. Γίνονται μεγάλες προσπάθειες. Να σας αναφέρω επίσης το πρόγραμμα ΘΥΕΣΠΑ του Πανεπιστημίου. Είναι πρόγραμμα παροχής διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσας σε όλα τα αλλοδαπά παιδιά που θέλουν να φοιτήσουν σε αυτό το εντατικό τμήμα, κάθε καλοκαίρι. Αυτό το παρέχουμε δωρεάν εδώ και 10 χρόνια. Έρχονται φοιτητές από όλα τα Πανεπιστήμια, περνούν ένα μήνα εδώ και κάνουν εντατικά ελληνικά δωρεάν. Λειτουργεί επίσης Διδασκαλείο ξένων γλωσσών του Πανεπιστημίου Αθηνών. Διδάσκονται όλες οι ξένες γλώσσες, ακόμα και κινέζικα και ρωσικά, με ένα συμβολικό αντίτιμο.

ΣΥΝ.: Γνωρίζουν οι φοιτητές τις δυνατότητες και τις παροχές που τους προσφέρει το Πανεπιστήμιο ή υπάρχει επικοινωνιακό έλλειμμα;

Ι. ΚΑΡΑΚΩΣΤΑΣ: Τα ανακοινώνουμε στο δίκτυο, στην εφημερίδα του πανεπιστημίου, στο Καποδιστριακό και αλλού, αλλά δυστυχώς ο κόσμος ξέρει μόνο τα στραβά. Ο κόσμος έχει μία διεισδυμένη τάση να συλλαμβάνει και να εισπράττει τα δυσάρεστα. Είναι μια περίεργη αντίληψη του θεατή - ακροατή, ο οποίος διεγείρεται μόνο όταν ακούει κάτι στραβό, κάτι δυσάρεστο, κάτι ύποπτο. Τότε διεγείρεται η φαντασία του. Εάν προβάλλεις αυτά που για μας είναι αυτονόητα, αυτές τις παροχές μας προς τους φοιτητές, δεν ενδιαφέρονται. Δεν είναι είδηση αυτό.

ΣΥΝ.: Κύριε Καρακώστα θα θέλαμε να μας κάνετε μια αναδρομή στη ζωή και τη σταδιοδρομία σας πολύ συνοπτικά.

Ι. ΚΑΡΑΚΩΣΤΑΣ: Η οικογένειά μου είναι εμπορική οικογένεια. Και ο ένας μου παππούς, από την πλευρά της μητέρας μου, ήταν βιομήχανος, είχε αλευροβιομηχανία, και ο άλλος μου παππούς ήταν βιομήχανος,

είχε εργοστάσιο σαπυνοποιίας, το οποίο λειτούργησε μέχρι πριν από λίγα χρόνια. Ο πατέρας μου συνέχισε το εργοστάσιο αλευροποιίας στη Χαλκίδα, η μητέρα μου ήταν νοικοκυρά και ο αδελφός μου δικαστής. Τελείωσα τη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών το '66, με λίαν καλώς, όχι με άριστα, διότι ήμουν από τους φοιτητές που δεν τους άρεσε η προσωπική, η στενή επαφή με τον καθηγητή, που την εποχή εκείνη ήταν λίγο-πολύ προϋπόθεση της περαιτέρω διάκρισης. Αυτό είναι ένα παράπονο που είχα ως φοιτητής και προσπαθώ εγώ να μην το εφαρμόζω, δηλαδή να μην εξαρτώ τη βαθμολογία του παιδιού από την προσωπική επαφή, από τη γνωριμία με το παιδί. Συνέχισα τις σπουδές μου στη Γερμανία, τελείωσα εκεί και δίδαξα στο Πανεπιστήμιο του Ρέγκενσμπουργκ, που είναι από τα πολύ καλά Πανεπιστήμια της Γερμανίας, ως λέκτορας και ως διδάσκαλος καθηγητής της νεοελληνικής γλώσσας και φιλολογίας και μετά γύρισα εδώ. Μπήκα μεταξύ των πρώτων στο Δικηγορικό Σύλλογο, ήμουν ο τρίτος στη σειρά, για τις εξετάσεις αδείας και δικηγορώ έκτοτε στην Αθήνα. Το '75 - '76 μπήκα ως επιμελητής στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και από το 1983 είμαι καθηγητής.

ΣΥΝ.: Έχετε υπηρετήσει, από την αρχή της πανεπιστημιακής σας σταδιοδρομίας όλους τους νέους, ρηξικέλευθους την εποχή εκείνη, κλάδους του Αστικού Δικαίου: Δίκαιο προστασίας περιβάλλοντος, Δίκαιο προστασίας καταναλωτή, Δίκαιο προστασίας της προσωπικότητας και ΜΜΕ. Ποιους διαβλέπετε τώρα ως «ανερχόμενους» κλάδους δικαίου;

Ι. ΚΑΡΑΚΩΣΤΑΣ: Συνέπεσε να διαλέγω πράγματα τα οποία ήταν επίκαιρα και είχαν και ενδιαφέρον γενικότερο. Το Πανεπιστήμιο Αθηνών ήταν το πρώτο και από τα λίγα Πανεπιστήμια και Νομικές Σχολές της Ευρώπης όπου διδάχτηκε το μάθημα Δίκαιο Περιβάλλοντος ως αυτόνομος κλάδος δικαίου, το 1984. Το διδάξαμε με την κα Σιούτη και όταν, τότε, έλεγα σε συναδέλφους Ευρωπαίους ότι διδάσκω το Δίκαιο Περιβάλλοντος, μου έλεγαν: «Μα εσείς το αυτονομήσατε πριν αυτονομηθεί ως κλάδος». Συνεισφέραμε αποφασιστικά. Μπορώ να πω ότι η νομολογία των πολιτικών δικαστηρίων επηρεάστηκε αποφασιστικά από τις δικές μας επιστημονικές θέσεις, το λέω και ως ακούγεται λίγο υπερβολικό. Άλλαξε τελείως το τοπίο, συνδέθηκε δηλαδή η προστασία του περιβάλλοντος με την προστασία της προ-

σωπικότητας, που ήταν δική μας πρόταση. Αυτό έγινε για πρώτη φορά και τώρα δειλά δειλά τείνουν και άλλες Νομικές Σχολές και αν θέλετε και η νομολογία των ελληνικών και των γερμανικών π.χ. δικαστηρίων να πλησιάζουν την ιδέα αυτή: ότι δηλαδή η από πλευράς ιδιωτικού δικαίου προστασία του περιβάλλοντος συνδέεται άρρηκτα με την προστασία της προσωπικότητας. Αλλά δεν είναι μόνο το Δίκαιο Περιβάλλοντος, είναι το Δίκαιο Προστασίας Καταναλωτή, το Δίκαιο των ΜΜΕ που επίσης είναι το χόμπι μου και αποδεικνύεται ένας ιδιαίτερα επίκαιρος κλάδος, γι' αυτό άλλωστε δημιουργήσαμε μαζί με τους καθηγητές κ.κ. **Ν. Αλιβιζάτο** και **Ε. Περάκη** το περιοδικό Δίκαιο Μέσων Ενημέρωσης και Επικοινωνίας (ΔιΜΕΕ) από το 2004. Οι μοντέρνοι, ας πούμε, κλάδοι δικαίου είναι το δίκαιο των ηλεκτρονικών συναλλαγών, το δίκαιο της πληροφορίας. Η πληροφορία αποτελεί πλέον ένα σημαντικότατο αγαθό, ανεκτίμητης αξίας αγαθό, και συνεπώς θα πρέπει να τύχει και της ανάλογης νομικής προσοχής.

ΣΥΝ.: Πώς μοιράζετε το χρόνο σας μεταξύ δικηγορίας και πανεπιστημιακών καθηκόντων και Αντιπρυτανείας;

Ι. ΚΑΡΑΚΩΣΤΑΣ: Ο χρόνος μου μοιράζεται περίπου στη μέση μεταξύ Αντιπρυτανείας και δικηγορίας. Δύο μισά τα οποία αλληλοεπικαλύπτονται και τροφοδοτούν το ένα το άλλο. Η δικηγορία είναι κατά μεγάλο μέρος πανεπιστημιακή ενασχόληση, υπό την έννοια ότι είναι συγγραφική. Συγγραφή που έχει και κάποιο οικονομικό ενδιαφέρον, αλλά κυρίως έχει επιστημονικό ενδιαφέρον. Είναι κυρίως η παραγωγή γνώσης και το να καθιστάς κοινώνη της γνώσης το συνάδελφο, πράγμα που είναι εις βάρος του επαγγέλματος. Γιατί όσο πιο πολλά λες στους δικηγόρους, τόσο λιγότερο χρειάζονται τη γνωμοδότησή σου. Θα έλεγα, απασχόληση επιστημονική γενικότερα, ένα μέρος της οποίας είναι επαγγελματικό και το άλλο επιστημονικό.

ΣΥΝ.: Διαισθανόμαστε πάντως ότι σας ευχαριστεί ο ρόλος του Αντιπρυτάνη.

Ι. ΚΑΡΑΚΩΣΤΑΣ: Ναι, τον απολαμβάνω. Είμαι Αντιπρυτάνης από το 2006 και θα είμαι μέχρι το 2010. Το κάνω κέφι, ξέρετε, δεν το διάλεξα τυχαία. Όπως επίσης και το ρόλο του Κοσμήτορα και το ρόλο του Προέδρου. Δούλεψα πολύ ως Πρόεδρος της Νομικής Σχολής και πιστεύω ότι έκανα πολλά πράγματα. Η

Νομική Σχολή είναι μια σχολή η οποία αξίζει τον κόπο να της δοθεί, γιατί έχει προσφορά, έχει ουσία, έχει ενδιαφέρον, έχει δράση, έχει ζωή, και μπορείς να της δώσεις. Και το Πανεπιστήμιο βέβαια. Είμαι αφοσιωμένος στο Πανεπιστήμιο και κάνω τη δουλειά μου όσο μπορώ καλύτερα.

ΣΥΝ.: Κύριε Καράκωστα σας ευχαριστούμε.

Ι. ΚΑΡΑΚΩΣΤΑΣ: Εγώ σας ευχαριστώ.

Ερωτήσεις στον κ. Ι. Καράκωστα από το ερωτηματολόγιο του Γάλλου συγγραφέα Μαρσέλ Προυστ, το οποίο πρωτοπαρουσίασε το 1884, σε ηλικία 14 χρόνων.

- Ποια θεωρείτε ότι είναι η σπουδαιότερη ανθρώπινη αρετή;

- Το να μην βλέπεις τον άλλο, να κάνεις σκοπό της ζωής σου το να μην βλάψεις τον συνάνθρωπό σου. Αν μπορείς να έχεις και λίγο περίσσειμα καρδιάς ώστε να κάνεις και το καλό, αυτό είναι μεγάλη υπόθεση, αλλά το πρώτο είναι να ξεκινήσεις από το να μη βλάψεις στη ζωή σου, να μην πονέσεις κάποιον άνθρωπο.

- Τι απεχθάνεστε στις ανθρώπινες σχέσεις;

- Την υποκρισία, το ψέμα.

- Ποια λάθη συγχωρείτε;

- Όλα, γιατί όλα είναι ανθρώπινα, είναι συνυφασμένα με την αδυναμία της ανθρώπινης φύσης. Πρέπει να παραδεχτείς ότι κι ο ίδιος κάνεις λάθη και έτσι πρέπει να συγχωρείς και στους άλλους τα λάθη.

- Σε ποια εποχή θα θέλατε να ζούσατε και γιατί;

- Σε αυτή που ζω είμαι μια χαρά, είμαι πολύ ευχαριστημένος.

- Ποιες τέχνες σας συγκινούν;

- Η μουσική, η ζωγραφική.

- Ποιοι άνθρωποι ήταν βασικοί διαμορφωτές του χαρακτήρα σας;

- Οι γονείς μου και ιδιαίτερα ο πατέρας μου. Με σφράγισε. Ήταν σπουδαίος άνθρωπος και προσπαθώ ακόμα να του μοιάσω.